

Галина КЕНЦ,
методистка НМЦ професійного
розвитку педагогічних та керівних
працівників установ і закладів
дошкільної та загальної середньої
освіти ХОІППО ім.А.Назаренка

*історична та
громадянська
освітня галузь*

Трансформація історичної та громадянської освіти: досвід пілотних закладів Хмельниччини (2021–2026 рр.)

Завершення всеукраїнського інноваційного проекту у 2026 році позначає не лише календарне закінчення експериментального циклу, а й фундаментальну трансформацію філософії викладання суспільствознавчих дисциплін у Новій українській школі (НУШ). Протягом п'ятирічного періоду (2021–2026рр.) п'ять закладів загальної середньої освіти Хмельницької області виступали в ролі експериментального майданчика для апробації Державного стандарту базової середньої освіти. Цей період став моментом істини для реформи, де основною метою було забезпечення якісного впровадження компетентнісного підходу, розробка ефективних навчальних програм на основі модельних та створення авторського навчально-методичного забезпечення, що базується на принципах НУШ.

Упродовж усього періоду впровадження Державного стандарту базової середньої освіти одним із пріоритетів у методичній підтримці педагогів ЗЗСО з боку методистки НМЦ професійного розвитку керівних та педагогічних працівників установ і закладів дошкільної та загальної середньої освіти було науково-методична підтримка реалізації Всеукраїнського інноваційного проекту «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення для закладів загальної середньої освіти в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти» та надання консультативної допомоги педагогам НУШ за їхніми запитами. Працювала фокус-група учителів п'яти пілотних закладів загальної середньої освіти області з питань апробації та створення авторського навчально-методичного забезпечення нового Держстандарту базової середньої освіти.

Експериментальна діяльність охопила широкий спектр інновацій: від упровадження єдиного інтегрованого курсу історії та модернізації шкільної історичної освіти до апробації складних моделей оцінювання за групами результатів. Хмельниччина стала регіоном, де теоретичні засади Концептуальних засад реформування історичної освіти проходили перевірку реальною педагогічною практикою в умовах воєнного стану, дистанційного навчання та необхідності швидкої адаптації до цифрових трансформацій. Пілотування за програмами інтегрованого курсу відбувалося у двох навчальних закладах області: Славутській гімназії "Успіх" Славутської міської ради

(учитель Мельник А.П.) та Комунальному закладі загальної середньої освіти "Ліцей №1 імені Володимира Крasiцького Хмельницької міської ради" (учителька Антонова О.Г.) На думку вчителів, інтегрований підхід має значні переваги, позаяк уникається дублювання навчального матеріалу, підвищується мотивація учнів через практичну спрямованість курсів, формується цілісний світогляд, а не фрагментарні знання. Досвід роботи за програмами інтегрованих курсів учителів-пілотників представляли під час організованого ХОІППО семінару-практикуму вчителів історії, які обирали модельні програми для 5-6 класів НУШ (квітень 2022року).

В умовах повномасштабної агресії російської федерації проти України цей перехід набув особливої гостроти, оскільки викладання історії перетворилося на ключовий інструмент деколонізації мислення та утвердження національної суб'єктності. Формувати національну та культурну ідентичність, виховувати громадянську відповідальність, утверджувати цінності свободи / вільної особистості, демократії, може лише історія без імперських і совєцьких міфів і наративу. Тому для вчителів-пілотників і за їх участі були створені навчально-методичні посібники, які представляли основні періоди історії України як суголосні із відповідними періодами європейської історії: «Що нового в середньовіччі» та «Сучасні погляди на ранньомодерну добу в Україні», готується до схвалення науково-методичною радою посібник «Довге століття» в історії України».

Головним концептуальним викликом для педагогічної спільноти став перехід від традиційної «школи відтворення», орієнтованої на трансляцію та механічне запам'ятовування фактів, до «школи компетентностей», де знання розглядаються як динамічний інструмент розуміння сучасного світу та формування активної громадянської позиції.

Трансформація шкільної історичної освіти на Хмельниччині супроводжувалася радикальною зміною методичного інструментарію. Для вчителів історії, учасників пілотування, у 2021 році був створений "Путівник вчителя НУШ", яким, власне, розпочалася підготовка і навчання, що допомагало кожному зрозуміти і адекватно зреагувати на виклики, які ставило сучасне життя перед освітою та школою і докласти максимум зусиль до формування

здатності працювати за Державним стандартом базової середньої освіти (2020).

Впродовж наступних років проводилося навчання за кошти субвенції за програмами підвищення кваліфікації, які поглиблювали знання, формували професійні компетентності, створювали умови для опанування уміннями і навичками сучасного вчителя. У методичних заходах з учителями-пілотниками переважали практико-орієнтовані методи і прийоми, моделювання, тренінги та практичні заняття. Години комунікації і спілкування в рамках тренінгових занять сприяли формуванню інноваційної компетентності та відповідального ставлення до професії вчителя школи, яка реформується.

Вчителі пілотних класів відмовилися від пасивних методів навчання на користь інтерактивних стратегій, що забезпечують залученість кожного учня. Важливим аспектом стала академічна свобода вчителя, яка дозволила адаптувати модельні програми під конкретні запити учнівства та ресурси закладу. Трансформація освіти була б неможливою без радикального перенавчання самих педагогів. Учителі пілотних класів Хмельниччини пройшли шлях від «трансляторів знань» до «дизайнерів освітнього середовища». Вони вчилися не давати готові відповіді, а ставити відкриті запитання, які спонукають до самостійного пошуку, опановували нові ролі, вправлялися у вибудовуванні компетентнісно орієнтованої системи навчання та створення завдань, які б сприяли формуванню компетентностей.

Досвід роботи вчителів-пілотників був використаний при підготовці і створенні навчально-методичних продуктів – посібників, яким користуються учителі області: «Про100: реалізація діяльнісного підходу на уроках історії у класах нової української школи» (2022 р.) та «Від знань до компетентностей» (2024 р.).

У перші роки впровадження Державного стандарту в базовій школі учительство зіткнулося з «кризою мотивації», притаманної традиційній школі. Пошуки її подолання привели учительку історії Кам'янець-Подільського ліцею №3 Мельник О.А. до створення авторської моделі оцінювання, яку вона назвала «накопичувальною системою». Запропонована система отримала схвалення адміністрації школи, про що був відповідний запис в Освітній програмі закладу; викликала інтерес і зацікавлення під час засідання творчої групи учителів історії області, які в своїй діяльності використовували і використовують такий підхід в оцінюванні, як прийом формувального оцінювання.

Досвід і результати роботи вчительки історії Комунального закладу загальної середньої освіти «Ліцей №1 імені Володимира Красицького Хмельницької міської ради» Антонової О.Г. щодо організації дослідницько-пошукової діяльності школярів неодноразово був представлений учительству Хмельниччини. На переконання учительки, сучасним школярам потрібно давати можливість «робити відкриття», стимулювати пошук і дослідження, організовувати самостійну пізнавальну діяльність. Оксана Григорівна майстерно використовує кейс-технології (ситуаційні вправи, ретроальтернативістику, реальні і квазі-реальні проблеми), які потребують розв'язання учнівством. Велику увагу учителька приділяє позакласній роботі, яка формує цінності і ставлення, що в період повномасштабної війни набуло форм волонтерства – для її учнів це не разові акції, а системна робота на підтримку ЗСУ.

Учителька історії Старокостянтинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №1 Старокостянтинівської міської ради Кирилюк А.М. на зустрічах з учителями історії акту-

алізує близьку до неї тему формування наскрізних умінь, серед яких виділяє емоційний інтелект. Розвиток емоційного інтелекту (EQ) є не просто «модним трендом», а критичною навичкою для виживання та успіху в сучасному світі. Якщо традиційний IQ допомагає нам обробляти інформацію, то EQ дозволяє розуміти, чому ми та інші люди реагуємо на цю інформацію саме так, а не інакше. Розвиток EQ є необхідним тому, що історія сповнена пропаганди - учень з високим EQ розпізнає емоційні тригери, які використовували диктатори минулого, і вчиться не піддаватися на подібні маніпуляції сьогодні; розуміння мотивації історичних діячів допомагає краще розуміти колег, друзів та опонентів у реальному житті; EQ дає інструменти для аналізу причин воєн та соціальних вибухів, що вчить шукати компроміси в сучасному житті. Учні Антоніни Миколаївни аналізують внутрішній стан історичних діячів у переломні моменти («Що відчував князь Ігор перед походом на половців? Це був страх, азарт чи надмірна самовпевненість? Як ці емоції вплинули на його рішення?»; намагаються зрозуміти позиції різних верств населення під час масштабних подій; аналізують листи, щоденники та мемуари, щоб побачити живу людину за «історичним фасадом».

Стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, перехід до дистанційного навчання та оновлення підходів до надання освітніх послуг надає більше можливостей щодо використання персонального комп'ютера, планшетів, мобільних телефонів у освітньому процесі і водночас вимагає від учителя орієнтування в цифровому просторі обирати найбільш ефективні й продуктивні платформи, сервіси та інструменти. Особлива роль в експерименті відведена цифровізації. Вчителі активно використовували цифрові додатки до підручників, створювали інтерактивні презентації та впроваджували елементи штучного інтелекту (ШІ).

Результати п'ятирічного експерименту на Хмельниччині (2021–2026 рр.) переконливо доводять, що нова система історичної освіти працює і є ефективною відповіддю на сучасні виклики. Реформа НУШ у базовій школі дозволила не лише оновити зміст освіти, а й змінити роль педагога — від транслятора знань до фасилітатора, коуча та модератора цифрового навчального середовища.

Ми вступаємо в етап, де історія у школі остаточно перестає бути предметом про минуле і стає стратегічним ресурсом формування майбутнього України — спільноти свідомих, критично мислячих та відповідальних громадян.

Використані джерела

1. Державний стандарт базової середньої освіти: постанов Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://surl.li/oivrih> (дата звернення: 15.03.2025).
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380.
3. Нова українська школа : концептуальні засади реформування середньої школи. Київ : МОН України, 2016. 40 с.
4. Методичні рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів середніх класів НУШ, 2025
5. Методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу в умовах Нової української школи. Київ, 2021.
6. Український інститут розвитку освіти. Реалізація компетентнісного підходу в НУШ : методичні рекомендації. Київ, 2020.